Det plötsliga närmandet mellan Hitler-Tyskland och Stalins Sovjet inspirerade Low till en av hans mest uppmärksammade teckningar med erinringar om den tidigare umgängestonen diktatorerna emellan.

"Fredens änglar nedstiger över Baltien", kallade tecknaren i juni 1940 sin illustration till Gestapos terror i de ockuperade länderna. I spetsen för "änglarna" syns Heinrich Himmler.

"Vi står alla bakom Dig, Winston". Lows klassiska bild av det enade England i maj 1940. I främsta ledet marscherar även Attlee och Bevin, och bakom Churchill skymtar Neville Chamberlain.

LOW

Tecknaren som blev en politisk makt

Av

HERBERT TINGSTEN

David Low är nu 65 år gammal. Han har under minst tre decennier varit världens mest läsbara politiska tecknare; många av hans tillspetsade bilder har satt ihop i en mycket stor del av världspressen (under senare år ofta även i Dagens Nyheter). Är Low en stor tecknare? Den frågan har besvarats på olika sätt i sina nyss utkomna memoarteckningar erinrar Clive Bell om hur olika omdömen som fällts på den punkten. Lord Keynes, som ansågs vara en

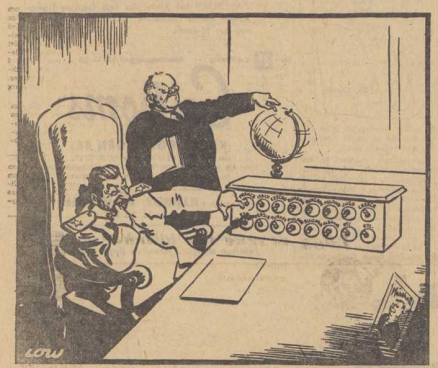

"Vem står näst i tur att bli betvingad från frihet, kamrat?" Molotov snurrar på jordgloben, och Stalin är beredd att trycka på knappen — i mars 1948, efter kuppen i Prag.

stor konstkännare förklarade att Cassian för och förnågon att skapa skönhet", var det väsentliga i hans arbete; som sådan kunde han jämföras med Daumier. Bell själv har en helt annan uppfattning. Han skriver att "Low är inte en konstnär... Han äger en underbar förmåga att uppfinna symbilder som svarar mot politiska situationer och Eller, och han förtydligar deras mening genom satser som ofta har samma klarhet som ett epigram." Min okunnighet förbjuder mig att ta ställning till detta problem. Vad som är säkert är att Low är den tecknare som gjort de utan jämförelse största insatserna i samtidens politik. Han skrev en gång skämtsamt i sin tidning att han skulle bilda ett politiskt parti och ställa upp sig som parlamentskandidat, och många tog honom på allvar. Men som politisk maktfaktor har Lows teckningar ibland varit av tvingefär samma betydelse som ett politiskt parti.

Lows nyss utkomna memoarer (Low's autobiography. Michael Joseph, 30/-) ger en utomordentligt fängslande bild av mannen och verket. Low berättar stillsamt, vänligt, ironiskt, utan förhävelse, bitterhet eller överdrifter. Många av de beskrivningar han ger av händelser och personer har samma skärpa som hans teckningar, och man blir övertygad om att han kunde ha blivit en stor skribent. Uppvuxen i en borgerlig, men något bohemartad familj på Nya Zeeland lyckades han redan vid 11 års ålder att undandra sig vidare skolgång och ägnade sig med uruingt intresse åt att teckna. Föräldrarna var generösa eller åtminstone likgiltiga och pojken fick göra ungefär vad han ville. Endast några recitor och enligt egen uppgift utan att lära sig något gick han i en konstskola. I övrigt lärde han upp sig själv. Redan i sextonårsåldern var han en känd talang i sin hemstad. Vid 20 års ålder blev han anställd i en stor tidning i Australien, vid 28 års ålder kom han till England som tecknare i den liberala Star.

Winston Churchill har under årtionden varit ett av Lows mest tacksamma mål; denna teckning är från 1929.

Osvänligheten hör till de drag som man inte kan tvivla på; den markeras oavbrutet i memoarerna utan varje ostentation. Då Low kom till Star år 1919 ville man inte ge honom tillräckligt utrymme för att teckningarna skulle komma till sin rätt; han sade omedelbart upp sin plats och fick sina anspråk genomdrivna. Då lord Beaverbrook anställde honom stadgades i kontraktet: "Politik: det är överenskommet att ni har fullständig frihet i urvalet och behandlingen av ämnen för era teckningar och i uttryckandet av de politiska åsikter som ni tror på." Det är en märklig, i de engelska tidningskungarnas praxis kanske okänd självtillräcklighet som Low därigenom fick. Under långa tider förfärdade han i sina teckningar med ytterlig skärpa en politisk uppfattning som gick stick i stäv med hela Beaverbrookpressens. Det är ett märkligt förhållande att Beaverbrook sidrig försökte att påverka honom och att hans teckningar utan vidare publicerades, i vilken riktning deras slutsatser än gick. Delvis berodde det väl på att Beaverbrook hade klart för sig hur värdefull Low var som medarbetare; delvis ligger kanske förklaringen däri att Low var Beaverbrooks lilla kanariefågel, ett försök från Beaverbrooks sida att bevisa att hans tidningar och medarbetare ägde en självständighet som de i regel utan tvivel inte alls hade. Varför Low år 1950 gick över till Daily Herald och år 1953 till Manchester Guardian förklarar han inte närmare; självständighet, en viss kantighet, en ovilja mot all snobbism. Kort efter ankomsten till England gifte han sig med en flicka från Nya Zeeland, och hans äktenskap tycks ha varit mycket lyckligt, att döma av vad han då och då

Austen Chamberlain, som teckna-des med ett leende och av Low uppmanades att "le litet oftare".

säger om hustru och barn; här och i artisteri fann han sitt elfenbenstorn, sin trygga oavhängighet.

Även i fortsättningen tycks inte bara framgången utan också lyckan ha följt honom. År 1927 övergick han till Evening Standard, lord Beaverbrooks stora aftontidning, och det var under sin 23-åriga verksamhet där som han blev världsberömd. Hans inkomster steg vid denna tid till några hundra tusen kronor om året, han uppsöktes av de mäktiga och förnäma, levde mitt i de politiska kretsar vilkas misstag och syften han skildrade med att rita. Men han behöll sin

och om att Lows teckningar gjorde nazistledarna ursinniga. Low svarade att han förstod att nazisterna blev arga, men att han både svårt att tro att deras politik var så omoralisk och oskär att den påverkades av teckningar i engelsk press. Till sist frågade Low: "Menar ni verkligen att ni skulle finna det lättare att

främja freden om mina teckningar inte var personligen irriterande för nazistledarna?" Då Halifax svarade ja försökte Low mot bättre vetande att under en tid vara mera försiktig. Men han kastade om då ett par månader senare tyskarna ockuperade Österrike. Han förstod, skriver han, att det var Halifax "som blivit lurad. Min återhållsamhet var bortkastad — såvida inte jag genom att mildra min stil hade medverkat en liten, liten smula till ett nazistiskt försök att försvaga Englands moral inför detta nya övergrepp."

Det har ofta påståtts att Manchester Guardians politiska uppfattning i skilda frågor några årtionden efteråt visat sig vara nästan genomgående riktig; tidningen har förskotterat historiens dom. Man överdriver knappast mera genom att hävda att Low i efterhand nästan alltid visat sig ha rätt. Lows hela inställning var från början allmänt radikal: mot klassgränser, för social utjämning, mot imperialism och kolonialism, för fred och tolerans mellan folken. Han stod och står väl fortfarande någonstans mellan liberalism och labour i England. Under åtskilliga år stämde hans hållning bäst överens med den engelska socialismens. Han ansåg att en grundlig social reorganisation behövdes efter det första världskriget. Han kritiserade Lloyd George och hill snarare på MacDonald, han tog arbetarnas parti vid generalstrejken 1926. I imperie- och utrikespolitiken hade han motsvarande inställning, han angrep den hårda politiken mot Irland och Indien, krävde självstyrelse för dominions, önskade ett närmande både till det kommunistiska Ryssland och till det nyss besegrade Tyskland. Men hans allmänna politiska uppfattning drev honom att under 1930-talet allt skilja sig från många som han tidigare gått samman med. Hans patos blev i första rummet demokratiskt; diktaturerna och särskilt Mussolinis och Hitlers nationalistiska diktaturer blev fienden framför alla andra. Sin största insats kom han att göra som motståndare till Baldwins och Chamberlains eftergiftspolitik. Han kom emellertid i motsättning också till labour därför att han höll på att man måste upprusta för att värja sig mot diktaturerna. Low hörde till den under några år rätt fåtaliga grupp som efter Hitlers remilitarisering av Rhenområdet 1936 och Tjeckoslovakien på våren 1939 kom att företräda den segrande linjen i engelsk politik.

Till de bästa sidorna i memoarboken hör de i vilka Low klargör sin ställning i denna kris. Situationen var i mycket densamma som just nu. Man talade om att man måste lita till Nationernas förbund, att i flygets och giftgasernas tid inga konflikter kunde lösas med våld, att det gällde att mildra diktaturernas aggressivitet genom förtroende och vänlighet. Low var som han skriver fredlig, men han var inte pacifist. Om Nationernas förbund inte fungerade, om diktaturerna endast blev mera glupska under uppsukandet av småstater, så var den enda möjligheten att bereda sig på krig genom starkt försvar, hur ohyggligt kriget än kunde bli. "Några av mina vänner skrev böcker som krävde fred därför att krig var ohyggligt. De talade inte om hur man skulle kunna trygga freden. Det var klart att om vi förde krig så kunde det inte bli fred, och att om vi kapitulerade på förhand det var högst osannolikt att den engelska ungdomen skulle undgå militärt slaveri i den segrandes tjänst." Det talades om, skriver han, att man skulle vädja till alla folk om fred. "Men hur skulle det gå till? Även om man kunde nå dem med sina budskap, så var de (fascisterna och nazisterna) oemottagliga på grund av det tyranni över deras sinnen som lärt dem att tänka med 'blodet', inte med hjärnan." Under mellankrigstiden, under kriget och under kriserna mellan öst och väst efter kriget återkommer Low ständigt till detta avgörande dilemma.

Low har skapat ganska få stående figurer av symbolityp. En av dem är den väldiga hästen som representerar den brittiska landsorganisationen; en annan, kan det väl sägas, är Low själv, en liten mustaschprydd gentleman, stillsam men förvånad, som särskilt under senare år ofta återkommer i hans teckningar. Den mest berömda, den enda verkligt berömda, är överste Blimp. Low berättar om hur den figuren kom till. Han sökte efter en personifikation av det förvirrade tänkande som i en sata eller ett par sammanknutna satser kan uppenbara de mest hemska motsägelser. T ex: "Vi måste ha ett bättre förhållande mellan kapital och arbete. Om inte fackföreningarna vill gå med på våra villkor, så slå ned dem." "Tänk på dessa utländska agitatorer som underminerar författningen. Vi behöver en diktator av Mussolinis typ." "Vi måste avrusta eftersom krig är meningslöst, och sedan får vi råd och kraft att skapa en stark motståndarförelse." Low funderade på vilket namn och vilket yrke han skulle ge denna allmänmänskliga gestalt.

Överste Blimp, Lows mest berömda figur, i fyra versioner från 1930-talet — som så ofta placerad i ett turkiskt bad med Low själv som åhörare. Blimp var då personifikationen av den förvirrade tänkandet men förvandlades under krigsåren efter hand till en fortfarande förvirrad men doch aktningsvärd gentleman, en engelsk Sven Duca.

Först kom han på namnet Blimp. Men skulle det bli lord Blimp eller biskop Blimp eller doktor Blimp? Så råkade Low i ett turkiskt bad lyssna till två militärer som talade i bästa Blimpstil; samma morgon hade han i tidningen läst hur en överste protesterade mot reduceringen av kavalleriet och tillika höll på att om hästarna måste försvinna skulle man åtminstone bevara den gamla uniformen och utrustningen inklusive sporrar. Alltså blev det överste Blimp, och ett stort antal av denne överstes mest beryktade dumheter formulerades med Low som respektfull åhörare i ett turkiskt bad.

Det gick dock inte för Low att bevara kontrollen över överste Blimp. Då Blimp blev berömd kom han att personifiera aning tån Low från början tänkt sig. I parlamentet talades om överste Blimp som symbol för militär traditionsbundenhet och inkompetens, i tidningarna blev Blimp inbegreppet av allt dumt och stelt i engelskt liv, enligt en auktoritativ engelsk uppslagsbok representerar Blimp den extrema konservatismen. Därmed uppstod emellertid också en Blimpvänlig riktning. Low anklagades för att genom Blimpfiguren vilja undergräva engelsk moral, disciplin och krigsberedskap; Blimp blev patriotismen, modet, tron och offervilljan, och en berömd författare förklarade att det var Blimparna som sedan urminnes tider räddat England. Lows skildring av Blimps uppenbarelseformer i debatten, litteraturen och filmen hör till det roligaste i memoarerna.

Low nämner dock inte att han själv på sätt och vis blivit betvingad av Blimp. I senare teckningar, särskilt från krigstiden, möter man den gamle översten i förn av en visserligen fortfarande förvirrad men numera alltigenom aktningsvärd och förträfflig engelsk gentleman. Blimp blir i själva verket en engelsk Sven Duva; han är dum, men det är ju i alla fall inte så farligt. bara man har hjärtat på rätta stället. För Blimps utvecklingshistoria är det säkert viktigt att han skapades år 1934 och sedan fick vara med om upprustningen, det andra världskriget och det kalla kriget under det senaste årtiondet; historien har gjort sitt för att rehabilitera Blimp.

Då Low skall teckna en person är han angelägen om att lära känna honom väl; han försöker, skriver han, finna vad som är karaktäristiskt, inte bara för utseende utan också för personligheten. Inom kort blev det så fint att bli tecknad av Low att alla gärna ställde sig till förfogande för ingående samtal; det förekom till och med att politiker sökte upp Low och bad honom att bli tecknade, ja, rent av att han tillfrågades hur mycket han skulle ta för att införa vederbörande i en teckning. Den populäritet som nåddes genom att ofta förekomma i en Lowteckning var så stor att de flesta var glada över att bli tecknade även om de framställdes som löjliga, enfaldiga och karriärlystna. Low ger i sin bok en rad roliga och belysande redogörelser för dessa professionella samtal. Churchill, MacDonald, Baldwin, bröderna Chamberlain och många andra blir till dem som figurerar i berättelsen.

Ett samtal med MacDonald är betecknande för socialistledarens beryktade oklarhet. "Vad menar ni med socialism?" "Det är mera ett sinnelag än ett program." "Är det fråga om att socialisera produktionsmedlen?" "Endast när och i de fall då det är nödvändigt." Även Churchill rörde sig i dessa tidiga samtal med mycket alimänna fraser, men redan efter sin första intervju kunde Low kalla honom "en av de få personer som gav ett omedelbart intryck av genialitet". Low påstår att flera av de politiker han träffat småningom byggde upp en roll som de spelade med allt större framgång och som de småningom blev omedvetna om: rollen blev mannen. Så var fallet med Lloyd George, som efter en tid som statsledare formade sig efter ett slags premiärministeride. Han kliidde sig annorlunda, klippte hår och mustascher på ett nytt sätt, bar sin pincenez i ett svart silkesnöre, talade och gestikulerade med allt större likhet med sitt förebild, Baldwin, klipsk och beräknande industrikapitalist, gick systematiskt in för att verka rustik och enkelbördig på grund till enfald. Han var förtjust då Low teckna-de honom som en gammaldags jordbrukare med en sovande gris under skrivbordsstolen, Austin Chamberlain, med monokel och jackett, representerade i klädsel, upptridande och tal det trist och fulländat korrekta. Han förklarade emellertid vid ett samtal med Low att han själv märkt att han såg stel och ledsam ut; han hade uppläckt det på biografen. Low försökte trösta honom: "DET är ju det mönster ni skall passa in i. Alla utrikesministrar ser ut på det sättet. Om jag får lov att göra ett förslag till förbättring, så vill jag säga att ni nog skulle le litet oftare." För att uppmuntra honom började Low teckna honom leende, och Chamberlain började i sin tur med ansträngning att se munter ut.

I vissa fall var Low än mera framgångsrik i sin påverkan av de politiska aktörerna. Det bästa exemplet är Beaverbrook. Tidningskungen var från början inte vidare lämpad för en karikatyr, men Low hittade på att göra hans breda mun, utdragen i ett grin, till nyckeldrag i bilderna. Beaverbrook utvecklades eller utvecklade sig medvetet i den anvisade riktningen; han log allt oftare och allt bredare och till slut blev han den typ som Low skapat. Då Low under arbetet i Evening Standard blev god vän med Beaverbrook var denne, skriver Low, fullständigt karikaturen hade blivit porträtt.

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.